

Gyöngyössy Márton

SZAPOLYAI JÁNOS PÉNZVERÉSE (1527–1540)

A mohácsi csatavesztést követően az országban kialakult kettős hatalomgyakorlás hatása a pénzverésben is kimutatható. A nemzeti királynak tekintett Szapolyai János (1526–1540) éppúgy veretett pénzeket, mint a Habsburg-házból származó I. Ferdinánd (1526–1564). Az 1550-es évek elejéig szinte változtatások nélkül maradt fenn a késő középkori magyar pénzrendszer. A pénzek éremképe, sőt egyes csökkentésektől eltekintve tulajdonképpen a finomsága is az 1467/1470-es állapotoknak felelt meg, az akkor kialakult pénzverési hagyományok folytatásaként. Az aranyforintok Madonnás–Szent Lászlós, az ezüstpénzek címeres–Madonnás éremképe egyfajta változatlanúságot testesített meg a magyar pénzverésben és Magyarország pénzgazdálkodásában, külsőleg elfedve az egyre növekvő osztrák befolyást.¹

A pénzügyigazgatás vezetője a tapasztalt Tornallyai Jakab helyett a kalandor Lodovico Gritti lett, aki igyekezett befolyása alá vonni a királyi jövedelmeket. Ám neki sem sikerült megakadályoznia, hogy Szapolyai az alsó-magyarországi bányászat bérletében a Fuggereket megerősítse. Ellenben — Szerémi György szerint — neki köszönhetően fellendült az erdélyi aranybányászat. 1530 januárjától a pénzügyek és a pénzverés tényleges irányítója Nádasdy Tamás volt. Gritti 1531-ben viszont két olaszra, a pádovai Andreas Patavinus-ra és a

---

¹ *Harkó Gyula*: A pénz története Magyarországon. 1526–1608. (Kolozsvári Értekezések a Magyar Művelődéstörténelem Köréből 2.) Kolozsvár 1912. 12–14., *Huszár Lajos*: Habsburg-házi királyok pénzei. 1526–1657. (Corpus Nummorum Hungariae III/1.) Budapest 1975. 13–14., *János Buza*: Geldverhältnisse bei der monetären Integration und Desintegration im Geldverkehr Ungarns während der Türkenzeit. In: Bayern – Ungarn. Tausend Jahre. Aufsätze zur Bayerischen Landesausstellung 2001. Vorträge der Tagung „Bayern und Ungarn im Mittelalter und in der frühen Neuzeit“ in Passau 15. bis 18. Oktober 2000. Hrsg. Herbert Wurster – Manfred Treml – Richard Loibl. Passau–Regensburg 2000. 142–143., *Gyöngyössy Márton*: A királyi Magyarország pénztörténete (1527–1608). Bp. 2010. 11. Szapolyai egyik biztosnak mondható jövedelme eleinte a pénzverőkamarákból származott, amelyeket emberei szinte maradék nélkül átvettek: *Barta Gábor*: Konszolidációs kísérlet Magyarországon a mohácsi csatavesztés után (Szapolyai János kormányzása 1526. november – 1527. augusztus). Századok 111. (1977) 664–665., Ugyanakkor azt, hogy Szapolyai kincstára mennyire üres lehetett, az is jelzi, hogy Lajos király özvegye, Mária királyné, a mohácsi csatavesztés hírére, a királyi kincstárát hajóra rakatta és Pozsonyba vitette. A kincstár (egy része) később a bécsi verdébe került, amiről a verdefőnök, Thomas Beheim nyugtájából értesülünk. Az olvasztás után maradt 1.373 márka színezüst és 54 márka színarany: *Jeszenszky Géza*: II. Lajos denárai. Numizmatikai Közlöny 26–27. (1927–1928) 133. Csak ebből az ezüstműből több mint egymillió *antiqua moneta* denárt lehetett volna verni.

velencei Andreas de Turris-ra bízta a pénzverést és a sókamarákat.² Gritti halála után a posnaíni konzul és kereskedő, Friedrich Schmalz öt esztendőre szervezte meg János királytól Nagybányát és az erdélyi kamarát. IV. Vilmos bajor herceg (1508–1550) is érdeklődött az erdélyi nemesfémhányászat iránt, szakembereket is ígért a magyar uralkodónak. A herceg az Erdélybe küldött Georg Weinmeister 1536-ban arra utasította: ha talál jó ezüstöt, olyan denárt kell készítenie, amelyből egy darab öt fekete fillérrel egyenértékű.³

Gritti halála után a kincstartói tisztségben annak olaszul kitűnően beszélő hívét, Dóczi Jánost (akit Grittivel együtt gyilkoltak meg) a tehetséges szervező és államférfiúi képességekkel rendelkező Fráter György követte, aki egyes verdejegyek (G, F–G betűk, valamint címere) tanúsága szerint ki is terjesztette befolyását a pénzverésre.⁴

Bár a hivatalos kibocsátású érmék minősége jónak mondható, az egyre elharapódzó hamisítások miatt a pénzverés kérdése a korabeli országgyűléseken rendre napirendre került. Már János király 1527. évi budai országgyűlésén kimondták például, hogy a király által veretett pénzt mindenki kötelessége — halálbüntetés terhe alatt — elfogadni, a szintén ott tartott 1530. évi diétán pedig, hogy a pénzverés joga kizárólag a királyt illeti meg, az általa kibocsátott pénzeket törvényes fizetőeszközként kell használni. Egyúttal minden vármegyében különleges bíróságok felállítását határozták el a hamispénzverők elleni eljárás lefolytatására.⁵

² Barta G.: Konszolidációs kísérlet i. m. 664–665., Szakály Ferenc: Veszthely az út porában. Gritti Magyarországon 1529–1534. (Labirintus) [Bp. 1986.] 53–54., 99., Sinkovics István: Útkeresés Mohács után. Az ország három részre szakadása (1526–1540). In: Magyarország története. 1526–1686. (Magyarország története tíz kötetben III.) Főszerk. Pach Zsigmond Pál. Bp. 1987. 2 198–199., 204–205., Soós Ferenc: Magyarország kincstartói. 1340–1540. Budapest 1999. 68–70., Soós Ferenc: A magyar fémpénzek feliratai és címerei. Budapest 2014. 2 54–55. Az eseményekről, Gritti bányászati tevékenységéről részletesen beszámol a kortárs és szemtanú Szerémi György: Az Isten segítségével találtam nektek aranyhegyet Erdélyben; ezt kell nekem művelnem a ti költségekkel, melyet nekem át kell adnotok. És halálom után nektek fogom hagyni. Igazat jövendőt, mert abból az aranybányából most is jó aranyat termelnek. Előbb János király kezdett ott ásatni, azután a kormányzó úr; de az Isten órá bízta, hogy magának megtalálja. Mert egy öreg polgár volt ott — mint atyját tartotta — aki Erdélyben lakik Kolozsvár városában. – Szerémi György: Magyarország romlásáról. Erdélyi László fordítását átdolgozta Juhász László. (Olcso Könyvtár) Bp. [1979.] 282. Nádasdy Tamás szerepéhez: Draskóczy István: Az erdélyi sókamarák ispánjai 1529–1535. (Az erdélyi sóbányák sorsa a Szapolyai korszakban). Levéltári Közlemények 75. (2004) 30. Andreas Patavinus és Andreas Turris: Horváth Tibor Antal: Adatok a XVI. századi magyar pénztörténethez. Numizmatikai Közöny 50–51. (1951–1952) 61., Draskóczy I.: Az erdélyi i. m. 34.

³ Draskóczy I.: Az erdélyi i. m. 41–42., Soós F.: A magyar fémpénzek i. m. 55. Schmalz Frigyes és emberei technikai újításaikkal valóban hozzájárultak a nagybányai és az erdélyi bányászat fellendítéséhez: Draskóczy I.: Az erdélyi i. m. 41–42.

⁴ Szakály F.: Veszthely i. m. 27–32., 90–96., Barta Gábor: Vajon kié az ország? (Labirintus) Bp. 1988. 12–13., Soós F.: Magyarország kincstartói i. m. 71–73., Uő: A magyar fémpénzek i. m. 55.

⁵ Gálócsy Zoltán: XVI. századi magyar pénzek hamisítványai. Numizmatikai Közöny 4. (1905) 92., Huszár Lajos: Megjegyzések János király pénzverési rendelethez. Numizmatikai Közöny 38–39 (1939–1940) 42., Uő: János király denárai. Numizmatikai Közöny 50–51 (1951–1952) 38–39., Uő: A budai pénzverés története a középkorban. (Budapest Várostartörténeti Monográfiái XX.) Bp. 1958. 118–119., Sinkovics I.: Útkeresés i. m. 170–171. Az 1527-es országgyűlés rendelkezése: Monumenta Comititalia Regni Hungariae. Magyar Országgyűlési Emlékek. I. 1526–1536. Szerk: Fraknoi Vilmos. (Monumenta Hungariae Historica. Magyar Történelmi Emlékek. Harmadik Osztály. Magyar Ország-

A következő, 1530 végén vagy 1531 elején tartott budai országgyűlés végzésében tételesen felsorolták, mely pénzeket kell adásvételnél törvényes fizetőeszköznek tekinteni: Mátyás, II. Ulászló és II. Lajos összes vereteit, valamint János király 1526-os és 1527-es pénzeit, illetve azokat, amelyeket akkoriban vertek Budán, továbbá Ferdinánd körmöci érméit említik.⁶

Szapolyai eleinte az ország legtöbb verdéjében veretett pénzt, de a hadi események hatására uralmi területe fokozatosan visszaszorult, az 1530-as évek elején elvesztette a vele egyébként is ellenséges Körmöcbányát, majd végül már csak Erdélyben tudott pénzt kibocsátani: a szebeni verdét a hozzá hű Kolozsvárra helyeztette át. A kialakult helyzetet jól jellemzi, hogy 1533–1537 között egyáltalán nem veretett aprópénzeket.⁷

Szapolyai János pénzeinek minőségét ellenfele részéről számos — vélhetőleg — megalapozatlan bírálat érte, sőt a Habsburg király saját uralmi területén tiltotta is az általa csak vajdának titulált Szapolyai pénzeinek használatát.⁸ Ugyanakkor János király pénzeinek jó minőségére utal, hogy 1531. évi pénzverési rendeletében száz márka ezüstből tíz latos (625‰) finomságú denárok verését rendelte el.⁹ A magyar pénzek hitelét azonban a kettős királyi pénzverés mellett bel- és külföldön egyaránt jobban rontották az egyre nagyobb mennyiségben forgó magyar hamispénzek. Ferdinánd az alsó-ausztriai rendek kérésére határozottan kényszerült fellépni: 1533-ban kitiltotta a magyar pénzeket az alsó-ausztriai pénzforgalomból.¹⁰

Ténykérdés, hogy János pénzei iránt országon belül is megrendült a bizalom, olyannyira, hogy már saját hívei sem akarták az érméit elfogadni. Állítólag

---

gyűlési Emlékek.) Bp. 1874. (a továbbiakban: MOE I) 123. Az 1530-as országgyűlés rendelkezései: MOE I, 255–256.

⁶ *Huszár L.*: A budai pénzverés i. m. 118–119., *Sinkovics I.*: Útkeresés i. m. 198–199. János király ennek az „ismeretlen” országgyűlésnek a határozatait nyílt parancsban hirdette ki Budán, Bálint vértanú napján (1531. febr. 14.) kelt oklevelében: *Kubinyi Ferenc*: János király budai országgyűlése az 1530-ik év végén. Századok 10. (1876) 581–583., *Huszár L.*: Megjegyzések i. m. 42., *Uő.*: János király i. m. 44.

⁷ *Huszár L.*: Megjegyzések i. m. 43., *Uő.*: János király i. m. 44–46., *Uő.*: A budai pénzverés i. m. 119–120., *Barta G.*: Konszolidációs kísérlet i. m. 664–665., *Huszár Lajos*: Az Erdélyi Fejedelemség pénzverése. Sajtó alá rendezte: Rádóczy Gyula. Bp. [1995.] 10., *Márton Gyöngyössy*: Königin Maria und die Kremntzer Münzprägung. In: Maria von Ungarn (1505–1558). Eine Renaissancefürstin. (Geschichte in der Epoche Karls V. Band 8.) Hrsg. Martina Fuchs – Orsolya Réthelyi. Münster 2007. 164–165., *Flóra Ágnes*: Kolozsvár és a központi hatalom kapcsolata a Mohács utáni évtizedekben. Urbs. Magyar Várostörténeti Évkönyv 8. (2013) 26.

⁸ *Aldácssy Antal*: I. Ferdinánd 1529-iki pénzrendelete. Numizmatikai Közöny 3. (1904) 1–4., *Huszár L.*: Megjegyzések i. m. 39–44., *Uő.*: János király i. m. 43., *Gyöngyössy M.*: A királyi Magyarország i. m. 12. Azt, hogy a Ferdinánd-párti pénzveréssel sem volt minden rendben, mutatja a következő eset: Ferdinánd már 1526-ban arról panaszkodott, hogy a Pozsonyban vert magyar királyi denárokat könnyebb pénzlábbal verik (márkánként 480 darabot). Ráadásul ezeknek a könnyű denároknak a verése — Mária özvegy királyné felügyelete alatt — a következő években is folytatódott, egészen addig, amíg 1530-ban Ferdinánd vizsgálatot nem indított, és végül Haller Ruprecht kamaraispánt el nem mozdította hivatalából: *Jeszenszky G.*: II. Lajos i. m. 135–136.

⁹ *Istványi Géza*: János király levele a pénzverésről. Numizmatikai Közöny 38–39. (1939–1940) 41–42., *Huszár L.*: Megjegyzések i. m. 42., *Uő.*: János király i. m. 44., *Uő.*: A budai pénzverés i. m. 119.

¹⁰ *Kemény Lajos*: A kassai pénzverőház. Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle 9. (1902) 250–251., *Harkó Gy.*: A pénz története i. m. 32–33., *Buza János*: Inflációs tendenciák a kora újkori Közép-Európában. Pénzügyi Szemle 49. (2004) 1084.

száz Szapolyai-denárhoz további tizennégyet kellett hozzátenni ahhoz, hogy értéke egyenlő legyen száz Ferdinánd által kibocsátottéval. Az országban virágzó hamispénzverés pedig csak még tovább rontotta a helyzetet.¹¹

A leghatalmasabb Ferdinánd- és János-párti főurak egyaránt kivették a részüket a hamispénzverésből. 1530-ból arra van adatunk, hogy Perényi Péter pénzt veretett, amelynek a finomsága legalábbis kérdéses. Krasznahorkán a pártállását gyakran váltogató Bebek Ferenc gömöri főispán János denárait hamisította, amelyhez a nyersanyagot többek között a környékbeli harangok beolvasztásával nyerték. A szintén a Bebek családhoz köthető csorbakői várban ugyanakkor Ferdinánd pénzeit hamisították. Murány várában — amely Tornallyai Jakab egykori kincstartó négyéves árvájának gyámja, Basó Mátyás uralma alá került — szintén János pénzeit hamisították. A királyi birtoknak számító Munkács várában maga a Szapolyai-párti várkapitány, Büdy Mihály szervezte meg a hamispénzverde működését.¹²

Az 1535-ös marosvásárhelyi országgyűlés végül határozatban követelte jó pénzek verését, amelynek azonban János király csak két évvel később tudott eleget tenni: Kolozsvárott 1537–1538-ban aprópénzeket is veretett.¹³ János király utolsó denárait — a Vilmos bajor herceg által Erdélybe küldött — Georg Weinmeister bányászati szakember erdélyi tevékenységéhez kapcsolja a kutatás.¹⁴

Az aranyforint romló minőségű denárokból kifejezett értéke a 16. század második negyedében végérvényesen elvált a számítási forintétól: míg az utóbbi maradt száz denárral egyenértékű számítási pénz, amelyet fokozatosan egyre inkább magyar forintnak is neveztek, az előbbi 110–140 denárt ért.¹⁵

I. táblázat
Bevételek és kiadások János király számadáskönyvéből
(1537–1540)

	antiqua moneta (bevétel)	antiqua nova moneta (kiadás)	nova moneta (bevétel)	nova moneta (kiadás)	moneta Ferdinandi (bevétel)	moneta Ferdinandi (kiadás)	nem meghatározott (bevétel)	nem meghatározott (kiadás)
1537		5169			3000,00		74	100
1538	10017,38				1750,00		3000	3100

¹¹ Huszár L.: János király i. m. 43–44.

¹² Magyar Numizmatikai Adattár. Melléklet a Numizmatikai Közlöny 9–13. (1910–1914) évfolyamaihoz (a továbbiakban: MNA) 39., 76., Komáromy András: Egy hamis pénzverő a XVI. században. Századok 27. (1893) 647–657., 660–661., Leszih Andor: A szuhogyi csorbakői vár XVI. századbeli pénzhamisító műhelye. Numizmatikai Közlöny 40. (1941) 49–54., Huszár L.: János király i. m. 38–39., Úó: Magyar várak mint pénzhamisító műhelyek a XVI. században. Műemlékvédelem 13. (1969) 83–84., Szörényi Gábor András: A csorbakői vár története 1648-ig. A Miskolci Hermann Ottó Múzeum Évkönyve 42. (2003) 201–212.

¹³ Huszár L.: János király i. m. 45–46. Az 1535-ös országgyűlés rendelkezései: MOE I, 614–615.

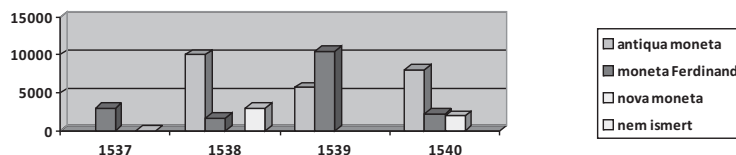
¹⁴ Huszár L.: János király i. m. 46., Draskóczy I.: Az erdélyi i. m. 42.

¹⁵ Horváth Tibor Antal: A magyar aranyforint értékváltozása 1490–1700 között. Numizmatikai Közlöny 58–59. (1959–1960) 34–35., Huszár L.: Habsburg-házi i. m. 47–48., Gyöngyössy M.: A királyi Magyarország i. m. 19.

	antiqua moneta (bevétel)	antiqua nova moneta (kiadás)	nova moneta (bevétel)	nova moneta (kiadás)	moneta Ferdinandi (bevétel)	moneta Ferdinandi (kiadás)	nem meghatározott (bevétel)	nem meghatározott (kiadás)
1539	5700,00				10469,22			
1540	8010,50		2000		2300,00			
össz.	23727,88		2000		17519,22		3074	3200

Szapolyai János számadáskönyvét, az 1537–1540-es időszak vonatkozásában ifj. Kemény János közölte. A számadáskönyv a bevételek és a kiadások összegét számítási forintban adja meg, azonban a szöveg tanúsága szerint a pénzmozgás ténylegesen ezüstpénzekben történhetett, mert az esetekben jelentős részében ilyen megjegyzéseket olvashatunk: *antiqua moneta*, *moneta Ferdinandi* vagy *nova moneta*. A számadásokból jól látszik, hogy a bevételeknél a királyi udvar a régi pénzt részesítette előnyben, azaz a nyolc latos (500‰) finomságú ezüstpénzt, de jelentős szerepet játszottak Ferdinánd kortárs veretei is. 1540-ben a befizetéseknel megjelennek már János király jobb minőségű ezüstpénzei is, bár arányuk még mindig csekélyebbnek mondható. Érdekes, hogy a kiadások esetében kevésbé volt fontos feltüntetni, hogy milyen pénzben fizették ki az egyes tételeket. (A táblázat összeállításakor, mivel az egyik bevételi tétel — 1540-ből — részben régi, részben új pénzben teljesült, az adatot megfelezttem.)¹⁶

A királyi udvartartás aprópénz-forgalma, 1537–1540.

Szapolyai János forgalmi pénzei

Aranyforint

Szapolyai János aranyforintjai egységes éremképet mutatnak. Az előlapon holdsarlón ülő, koronás Szűz Mária látható, jobbában a kis Jézussal. A hátla-pon Szent Lászlót vértben, jobb kezében alabárdal, bal kezében országalmával ábrázolták. Az 1530-as évek végén, egyes Kolozsváron vert aranyakra azonban, különös módon Szűz Mária helyére Szapolyai címere került. Egy 1540-es nagy-

¹⁶ Ifj. Kemény Lajos: János király számadáskönyve (1537–40). Történelmi Tár 18. (1895) 570–574. A számadáskönyvre dr. Kenyeres István főigazgató úr (Budapest Főváros Levéltára) hívta föl a figyelmemet, amit ezúton is köszönök.

szebeni aranyforinton pedig már Szapolyai János és felesége, Izabella királyné egyesített címere látható. A tipológiai változás mögött Fráter Györgyöt sejtjük, aki mindezzel a Szapolyai János királyi méltóságát és helyzetét kívánta erősíteni, hiszen ezáltal a két magyar király aranypénzverésében már egyértelműen felismerhető különbség jelent meg.¹⁷

A magyar pénztörténeti kutatás mindmáig axiómaként fogadja el, hogy a magyar aranyforint pénzlába a középkor folyamán — de legalábbis Luxemburgi Zsigmond (1387–1437) uralma óta — nem változott, bár az aranyforintok pénzlábjára csak 16. századi adatokból következtethetünk: a legkorábbi adat az „Ars cementi”-ből származik, ezzel egybecsengenek a Bornemissza–Werner jelentés (1552) pótjelentésének adatai is. A finomság pontos meghatározása a körmöci kamara 1564/1565-ös számadásából ismeretes. Összegezve: forrásaink szerint egy budai márka (245,53779 gramm) 23 karát 9 grén (989,6‰) finomságú aranyöntvényből 69 darab aranyforintot vertek. Adataink alapján az aranyforintok átlagsúlya (törvényes közepsúlya) 3,5585 gramm, finomsúlya (színaranytartalma) 3,5215 gramm volt. A magyar aranyforint minőségének állandóságát az is jól mutatja, hogy az arany aranyforintban megállapított beváltási árfolyama Magyarországon 1481–1552 között változatlan maradt.¹⁸

¹⁷ Szapolyai aranyforintjai: *Artur Pohl*: Ungarische Goldgulden des Mittelalters (1325–1540). Graz 1974. N 1–15., illetve *Lengyel András*: Aranykönyv. 1325–1540. (Középkori magyar pénzverés) Bp. 2013. 300–317. Nr. 145–158. János király Madonnás aranyainak előlapi köriratában, a címerpajzsban farkas vagy egyszarvú szerepel. Az időszak végén vert kolozsvári aranyforintokon látható Szapolyai-címer: négyelt címerpajzs szív-pajzsral. Az első és a negyedik mezőben a vágások, a második és a harmadik mezőben a kettős kereszt látható. A szintén négyelt szív-pajzsban farkas és egyszarvú tűnik fel. Az 1540-es nagyszebeni aranyforintokhoz: *Gyöngyössy Márton*: Különös Szapolyai-aranyforint. Adalék a Mohács utáni pénzverés és a dinasztikus politika kapcsolatához. Az Érem 69. (2013: 1. sz.) 11–12., *Gyöngyössy Márton*: Vita egy különös Szapolyai-aranyforintról. Éremtani Lapok 147. (2014. október) 3–4. Lengyel András véleménye szerint az említett 1540-es nagyszebeni aranyforintokat Fráter György kincstartó János Zsigmond (1540–1571) nevére verette volna: *Lengyel András*: „Új” magyar király. A verető harmadik. HVG 2012. június 23. (XXIV. évfolyam 25. szám) 42–43.

¹⁸ A magyar aranyforint pénzlábjával kapcsolatos forrásokat összefoglalja: *Paulinyi Oszkár*: A magyar aranymonopólium jövedelme a középkorban. In: Emlékkönyv Domanovszky Sándor születése hatvanadik fordulójának ünnepére. 1937. május 27. Bp. 1937. 493. (9. jegyzet). Az „Ars cementi” (kiadása: *Jacobus Miller*: Appendix ad catalogum nummorum Hungariae ac Transylvaniae instituti nationalis Széchenyiani. Pest, 1810. 116–121.) szerint egy márka „finom” aranyból (ami a közölt táblázat alapján 23 karát 9 grént jelent) 69, illetve három márkából 207–208 darab arany verendő. Ennek megfelelnek az ismert nagybányai és nagyszebeni cementezési számadások adatai is. A királyt illető erdélyi jövedelmeket felmérő Bornemissza–Werner jelentéshez (vö. *Oborni Teréz*: Erdély pénzügyei I. Ferdinánd uralma alatt. 1552–1556. (Fons Könyvek 1.) Bp. 2002. 17–18.) fűzött pótjelentést (vö. *Paulinyi Oszkár*: Magyarország aranytermelése a XV. század végén és a XVI. század derekán. A Gróf Klebelsberg Kunó Magyar Történetkutató Intézet Évkönyve 6. (1936) 40–43., a tanulmány újra megjelent: *Uő*: Gazdag föld – szegény ország. Tanulmányok a magyarországi bányaművelés múltjából. (Gazdaság- és Társadalomtörténeti Kötetek 3.) Szerk. Buza János – Draskóczy István. Budapest, 2005. 57–104.) idézi Paulinyi Oszkár (*Paulinyi O.*: A magyar aranymonopólium i. m. 493. (9. jegyzet): „Der Gulden in Golt werden nach Anzaigen der Camergraven neunundsechzig auf ein Markh geschlagen. Solten den Cremniczer Gulden am Gehalt und Gewicht gleich zuesagen, sonder man hat, wie gesagt wird, bei des München, auch Kunig Hansen Zeiten die recht Mas in baiden nie wol gehalten.”). A körmöci kamara 1564/1565-ös számadása a magyar arany finomságát 23 karát 9 grénnek adja meg: *Uő*: A magyar aranymonopólium i. m. 493. (9. jegyzet). A legutóbb Buza János foglalkozott az aranyforint pénzlábjával 16. századi források elemzése során. Felhívta a figyelmet I. Ferdinánd 1533. évi követutasítására, amely szerint a magyar aranyforint finomsága 23 l karát (989,6‰), az aranyforintból

A változatlan minőségű aranyforint értéke ugyanakkor elvált a számítási forintétől: immár dukát elnevezéssel 110–140 denárt ért.¹⁹

Garas

Szapolyai János K–T verdejegyű 1527-ben kibocsátott garasa éremképe tekintetében II. Lajos *moneta nova* korszakában vert garasaira emlékeztet. Előlapján fátylas Madonna, hátlapján négyelt címerpajzs látható. Különösen a hátlapi körirat érdekes, amely egyenesen *moneta nova*-nak nevezi ezt a pénzt. Finomsága nyilvánvalóan megegyezik a denárok finomságával, tehát nyolc latos (500‰). Nincsenek adataink a garasverés volumenéről, de az mindenképpen árulkodó, hogy a kezdeti időszakot leszámítva Szapolyai később már nem vertett garast. A garas értéke — a középkorból megörökölt értékviszonynak megfelelően — a század első felében öt denár maradt.²⁰

Denár

Az ezüstdenárok éremképe Mátyás óta állandó volt, még II. Lajos pénzreformja során is megtartották alapjaiban a régi éremképet: az előlapon négyelt címerpajzs szív-pajzsral, a hátlapon koronás Szűz Mária látható a kis Jézussal. Szapolyai denárainak többségén a szív-pajzsban családi címere (farkas) látható, leszámítva az 1530–1533 között vert pénzürméket. Különös, hogy egyes 1531-es budai és nagybányai denárok hátlapi köriratában, Szűz Mária alakja alatt Lodovico Gritti Szapolyai János által bővített címere látható: a címerpajzs felső mezejében egyenlőszárú kereszt, alsó mezejében oroszlánfő. A régi pénzláb visszaállítását követően egy budai márka nyolc latos (500‰) pénzürtvényből 416 darab denárt vertek ki, így az egyes darabok nyerssúlya 0,59; finomsúlya 0,295 gramm lett. Más forrás szerint viszont egy budai márkányi pénzürtvényből már 420 darabot vertek.²¹

78 darab ment egy bécsi márkára, azaz a törvényes közepsúly 3,60 gramm lenne, tehát egy kicsit eltér az egyéb forrásainkból ismert pénzlábtól: *Buza János*: A magyar és a török dukát árfolyama a 16. század közepén. Századok 135. (2001) 892–893. A 19. századi magyar kutatás a középkori magyar aranyforintok törvényes közepsúlyát 3,5593 grammban határozta meg: *Belházy János*: A régi magyar pénzverési súlymértékek. Különnyomat a „Bányászati és Kohászati Lapok”-ból. Selmecbánya 1889. 45. Az arany beváltási áráról: *Paulinyi O.*: Magyarország aranytermelése i. m. 51.

¹⁹ *Horváth T. A.*: A magyar aranyforint i. m. 34–35., *Huszár L.*: Habsburg-házi i. m. 47–48. A denárok ezüsttartalmának fokozatos csökkentését csak Szapolyai halála után kezdték meg Kőrmöcbányán, ez viszont értékük csökkenéséhez vezetett: *Gyöngyössi M.*: A királyi Magyarország i. m. 20.

²⁰ Szapolyai János garasa: *Artur Pohl*: Münnzeichen und Meisterzeichen auf ungarischen Münzen des Mittelalters (1300–1540). Budapest–Graz, 1982. (a továbbiakban: Mzz.) 264. A korabeli Ferdinánd-garasok és értékük kapcsán: *Harkó Gy.*: A pénz története i. m. 52., *Huszár L.*: Habsburg-házi i. m. 15.

²¹ János király denáraitól (Mzz. 265–272., 275–279.) Huszár Lajos írt részletes összefoglalást: *Huszár L.*: János király i. m. 38–47. Szapolyai denárai kapcsán újabban is jelentek meg értékes rész tanulmányok, például: *Ujszászi Róbert*: Szapolyai János elfeledett évszámú kőrmöci denárja. *Az Érem* 67. (2011: 2. sz.) 7–9. Gritti címere denárokon: *Huszár L.*: János király i. m. 45., *Soós F.*: A magyar fémpénzek i. m. 54–55. Az *antiqua moneta* pénzlábát egyébként csak 1526-os források alapján tudjuk meghatározni. Így a jó pénzt nyolc latosnak nevezi (megkülönböztetésül a II. Lajos által

A János király denárait ért bírálatok jórészt nem voltak megalapozottak, mert a metrológiai vizsgálatok nem támasztják alá a forrásokban szereplő silány minőséget. Az 1530–1533 között vert denárok finomsága már tíz latos volt, az utolsó időszakban (1537–1540) azonban visszatérhettek a korábban szokásos nyolc latos finomságra.²²

Obolus

Szapolyai János uralkodása idején kiegyensúlyozatlan, szinte jelentéktelen obolusverés tapasztalható, egyes években egyáltalán nem készült a köznyelvben ekkor már *félpénznek* nevezett aprópénz. A pénzforgalomban betöltött csekélyebb szerepét, kisebb kibocsátási arányát jelzi az is, hogy az éremleletekben egészen csekély számban képviselteti magát. Az obolusok éremképe a középkor végi hagyománynak megfelelően megegyezik a denárokéval, a különbség csupán annyi, hogy a kis érméken nem szerepel körirat, illetve Máriát ezeken az érméken következetesen dicsfényvel ábrázolták. Az obolus értéke a denár értékének a fele volt, voltaképpen tehát féldenár, természetesen azonos finomságban. Ugyanakkor a király obolusokkal kapcsolatos komoly szándékára utal az a tény, hogy (legalább) két obolus esetében aranyveret is készült.²³

1521–1525 között veretett négy latos *moneta nova*-tól) többek között a II. Lajos és a Fugger-ház között 1526-ban a rézbányák hasznabérletéről kötött szerződés (Magyar történelmi okmánytár a Brüsseli Országos Levéltárból és a Burgundi Könyvtárból. I. (Monumenta Hungariae Historica. Magyar Történelmi Emlékek. Első osztály: Okmánytárak) Összeszedte s lemásolta Hatvani Mihály. Pest, 1857. (a továbbiakban: MTO I) 27–31. Nr. 20.), valamint II. Lajos azon rendelkezése, amellyel a nyolc latos pénz veréséből származó jövedelem felét a királyné számára fizettette ki (Buda, 1526. máj. 3.: MTO I, 33–34. Nr. 23.). Hans Dernschwam Fugger-faktor 1563-as visszaemlékezésében számol be arról, hogy II. Ulászló idejében 416 darab denárt vertek egy márkából, és ettől eltérni márkánként csak négy darabbal lehetett: A besztercebányai középső-, másként kamaraházra vonatkozó, továbbá a magyar királyságban végbement egyéb események leírásának Hans Dernschwam, a Fugger urak egykori faktora által készített kivonata. 1563. In: Hans Dernschwam: Erdély. Besztercebánya. Törökországi útinapló. Közreadja Tardy Lajos. (Bibliotheca Historica) Bp. 1984. 130–131. 1526. április 16-án jelentette a bécsi kormányzat Ferdinándnak, hogy II. Lajos magyar király megint új pénzt veret, amelyből 480 darab megy a nyolc latos finomságú bécsi márkára (280,61 gramm): *Johann Newald*: Das österreichische Münzwesen unter Ferdinand I. Eine münzgeschichtliche Studie. Wien, 1883. 33. Ha átszámítjuk, a magyar márkára 420 darab jön ki. Ezzel szemben Mária királyné 1540-es utasítása a bányavárosokba küldött biztosai számára a II. Lajos kori pénzlábat ismeri el érvényesnek: egy márka pénzöntvényből 412–416 darab verendő. Idézi: *Paulinyi Oszkár*: Kimitatások a körmöcbányai bányakamarai körzet nemesfémtermeléséről a XVI. század első felében. *Adatszűrő elemzés. Századok* 112. (1978) 332. (16. jegyzet)

²² *Huszár L.*: János király i. m. 43–46.

²³ Szapolyai obolusaihoz (Mzz. 273–274., 280.): *Huszár Lajos*: Kiadatlan középkori magyar pénzek. *Folia Archaeologica* 6. (1954) 121–122., *Berta József*: János király nagybányai obolusai. *Az Érem* 55. (1991: 1. sz.) 10–11. Aranyveretű obolusok: *Lengyel A.*: Aranykönyv i. m. 318. Nr. 160–161.

JÁNOS KIRÁLY PÉNZVERDÉI²⁴

Besztercebánya [Neosolium (*lat.*), Neusohl (*ném.*), Banská Bystrica (*szlovák*)]
Működési ideje: ?

1526 novemberében János király arra utasította Besztercebánya elöljáróságát, hogy a bányakamarát a pénzverdével együtt Tornallyai Jakab kincstartó megbízottjának, György diáknak adja át.²⁵

Buda [Buda (*lat.*), Ofen (*ném.*)]

Működési ideje: 1529–1531

A mohácsi csatavesztés után Szapolyai János csak 1529-ben tudta megindítani a budai pénzverést: ekkor Körmöcbányáról húsz pénzverőt rendelt Budára, akik azonban már a következő év tavaszán meg is szöktek. E néhány hónap alatt denárokat vertek. Ezt követően, rövid ideig, még verdejegy nélküli denárok kibocsátására került sor.²⁶

Kassa [Cassovia (*lat.*), Kaschau (*ném.*), Košice (*szlovák*)]

Működési ideje: 1526–1527

1526 novemberében Szapolyai János felszólította Kassa városát, hogy a pénzverdét adják át Tornallyai Jakab kincstartónak, illetve az év végén átadott nyolc mázsa ezüstöt Ősze János pénzverőnek, aki ezt az ezüstöt pénzzé is verte, ám a város Ferdinánd-párti elfoglalása után kénytelen volt azt a városvezetésnek átadni. „Munkájáért” (és a pénzzé vert ezüst kiszolgáltatásáért) száz márkát kapott. 1527 után János nevére már nem vertek Kassán pénzt.²⁷

Kolozsvár [Claudiopolis (*lat.*), Klausenburg (*ném.*), Cluj-Napoca (*rom.*)]

Működési ideje: 1527–1528, 1529–1540

Szapolyai János 1527-ben az aranybevéltást, valamint az arany- és ezüstpénzverést az iránta hűtlenné vált Nagyszebenből Kolozsvárra helyeztette át. Kolozsvár hűségéért még a város évi 300 forintos adóját is elengedte. Erdély azonban 1528 tavaszától 1529 tavaszáig Habsburg uralom alatt állt, nyilvánvaló, hogy az itt működő pénzverdék nem János király, hanem Ferdinánd nevére verték a pénzeket, így lehetett ez Kolozsvárott is.²⁸

²⁴ Az egyes települések neveit több nyelven is megadom; az idegen nevek, vagy magyar névváltozatok esetében rendszerint rövidítve, de egyértelműen jelzem, hogy melyik nyelvről van szó: *lat.* = latin, *magy.* = magyar, *ném.* = német, *rom.* = román stb.

²⁵ Barta G.: Konszolidációs kísérlet i. m. 664.

²⁶ A budai pénzverés története: Huszár L.: A budai pénzverés i. m. 117–120.

²⁷ A kassai pénzverdéről általában: Kemény L.: A kassai pénzverőház i. m. 248–253., Artur Pohl: Die Münzstätte Kaschau im Mittelalter. Südost-Forschungen 27. (1968) 28–50., Emil Petáček: Dejiny mincovania v Košiciach. Košice, 1986. A pénzverde Mohács utáni történetéhez: Huszár L.: János király i. m. 40. Szapolyai János Kassa városának a pénzverde átadásáról (Buda, 1526. nov. 25.): Pohl, A.: Die Münzstätte Kaschau i. m. 49. (O.) Szerémi György részletesen beszámol a Kassán, 1526 végén és 1527 tavaszán történetekről: Szerémi Gy.: Magyarország i. m. 181–186.

²⁸ A kolozsvári pénzverde Mohács utáni történetéhez: Huszár L.: János király i. m. 40–41., 46., Flóra Á.: Kolozsvár i. m. 26–27.

János király kolozsvári verdéje elsősorban aranyforintokat bocsátott ki, de időről időre aprópénzeket is vertek. A kolozsvári nemesfém-finomító műhely nagyobb arányú működésével csak 1530-at követően számolhatunk. Debreczeni László aranyfinomító mester ugyanis arról számol be, hogy 1530-ban „*Kolozsvár polgárai ... építettek aranyfinomító házat és kemencéket az én eszem, utána-járásom és szorgalmam után, és megszerezték a hozzávaló szerszámokat*”. A kolozsvári aranyfinomító számadása 1532-ből ismeretes, amely tartalmazza a beváltott és finomított arany mennyiségét, valamint az ebből keletkező tiszta haszon összegét (1.553 forint 1 ½ denár).²⁹ Abból a tényből, hogy Dobó Ferencet 1534. szeptember végén *camerarius Transylvaniae*-nek címzik, arra kell következtetnünk, hogy a nagybányai mellett a kolozsvári verdét is irányította.³⁰

A magyar királlyal folytatott tárgyalások eredményeként Vilmos bajor herceg Erdélybe küldte Georg Weinmeistert, azzal a megbízatással, hogyha talál jó ezüstöt, olyan denárt kell készítenie, amelyből egy darab öt fekete fillérrel egyenértékű. Weinmeister a numizmatikai emlékmű tanúsága szerint megbízatást sikeresen teljesítette.³¹

Körmöcbánya [Cremnicia (*lat.*), Kremnitz (*ném.*), Kremnica (*szlovák*)]

Működési ideje: 1527, 1529–1532

Szapolyai János uralmának kezdetén, több éven keresztül is veretett Körmöcön arany- és ezüstpénzeket. A kamaraispánjaként feltűnő tehetséges éremvész, ám kalandor hajlamú körmöci városi bíró, Hans Krug a kamara adminisztrációjának tényleges átvétele érdekében leváltotta Mária királyné alkamaraispánját. Az itteni pénzverés azonban Tornallyai Jakab kincstartó, és megbízottja, György diák felügyelete alá került. A pénzverde 1532 végéig állt Szapolyai szolgálatában (bár ismeretes olyan körmöci jegyű pénze is János királynak, amelyen az 1533-as évszám szerepel).³²

²⁹ Debreczeni László aranyfinomító mestert idézi: *Huszár Lajos – Pap Ferenc – Winkler Judit*: Erdélyi éremművesség a 16–18. században. [Kolozsvár, 1996.] 40. A kolozsvári aranyfinomító számadása (Ratio perceptionis auri ad cameram Coloswariensem die 12. Augusti anno 1532): *Paulinyi O.*: Magyarország aranytermelése i. m. 82. (1. jegyzet), 84., *Uő*: A magyar aranymonopólium i. m. 500. (19. jegyzet)

³⁰ *Draskóczy I.*: Az erdélyi i. m. 38.

³¹ *Huszár L.*: János király i. m. 46., *Draskóczy I.*: Az erdélyi i. m. 42.

³² A körmöcbányai pénzverde története általában: *Krizskó Pál*: A körmöczi régi kamara és grófjai. (Értekezések a történelmi tudományok köréből VIII. 10.) Bp. 1880., *Michal Matunák*: Z dejín slobodného a hlavného banského mesta Kremnice. Kremnica, 1928., *Štefan Kazimír – Jozef Hlinka*: Kremnická mincovňa. Kremnica, 1978. A pénzverde Mohács utáni történetéhez: *Huszár L.*: János király i. m. 41–42., 44., *Huszár L.*: Kiadatlan i. m. 121–122., *Barta G.*: Konszolidációs kísérlet i. m. 664–665., *Gyöngyössi M.*: Königin Maria i. m. 164–166., *Ujszászi R.*: Szapolyai János i. m. János király tiszteletben tartotta Mária királyné jövedelmeit Körmöcbányához intézett oklevele szerint: *Krizskó P.*: A körmöczi i. m. 53. (2. jegyzet). Később azonban mégis igényt tartott a hasznokra, mint koronajövedelmekre: uo. 54. (1. jegyzet). Szapolyai ugyan 1528 tavaszán kiszorult az országból, mégis ismeretes olyan 1528-as évszámú denárja, amely verdejegye (K–T) alapján Körmöcbányán vagy az onnan máshová helyezett verdében készülhetett: *Ujszászi R.*: Szapolyai János i. m.

Nagybánya [Rivulus Dominarum (*lat.*), Frauenbach / Neustadt (*ném.*), Asszonypataka (*magy.*), Baia Mare (*rom.*)]

Működési ideje: 1527–1540

Szapolyai János Mohács után rögtön birtokba vette Nagybányát, és eleinte egyaránt veretett arany- és ezüstpénzeket. A nagybányai aranyforint-változatok száma jelentős kibocsátásra utal.³³ A pénzverést Dobó Ferenc irányította, működése végeztével azonban — Szerémi György szerint — nem a legbecsületebben járt el.³⁴ Más adatok szerint Nagybányán olasz pénzverőmester, illetve kamarás működik: Iacobus Italus, aki számadásait 1531. március 16. előtt készítette el. 1532 októberében ismét ő a kamarás, társa pedig Cementarius János volt. 1534 júliusában itteni javait lefoglalták.³⁵ A Gritti által megbízott olaszok és a helyiek közötti konfliktus megelőlegezése volt, hogy mikor 1531-ben Andreas Patavinus Nagybányára érkezett, fegyverrel fogadták. Akkor Nádasdy segítségét kérte.³⁶

Gritti halála után 1535. március 13-án a posnaíni konzul és kereskedő, Friedrich Schmalz arról tájékoztatta nürnbergi üzletfelét, hogy János király öt esztendőre neki adta Nagybányát és az erdélyi kamarát (*dy goldtkamer yn gancz sybenburgen*), sőt erdélyi kamaraispánként (*kamergraff yn Sybenburgen*) írja alá Nagybányán kelt levelét.³⁷ Schmalz neve az 1535-ös nagybányai és felsőbányai bányarendtartásban is szerepel, *obrister Bergghaubtman* volt.³⁸

³³ A nagybányai pénzverde története általában: *Révai Károly*: Nagybánya történetéből. Erdélyi Múzeum 6. (1911) 325–330., *Ioan Sabău*: Despre monetăria din Baia Mare în secolele XV–XVII. Anuarul Marmatia 3. (1977) 55–70., *Balogh Béla – Oszóczi Kálmán*: Bányászat és pénzverés a Gutin alatt. Nagybánya és környékének bányászata, ércfeldolgozása és pénzverése 1700 előtt. (Közlemények a magyarországi ásványi nyersanyagok történetéből XII.) Miskolc–Rudabánya, 2001. A pénzverde Mohács utáni történetéhez: *Gustav Gündisch*: Geschichte der Münzstätte Nagybánya in habsburgischer Zeit (1530–1828). Numismatische Zeitschrift 25. (1932) 68–69., *Huszár L.*: János király i. m. 42.

³⁴ „Bányán Gritti kormányzó úr megbízásából az aranyforintok verője, s ebben intező Dobó Ferenc volt Ung megyéből. Ez a Ferenc már előbb tanácsot tartott önmagával. Tüstént megtöltött két huszársüveget, nagyon szoroson összevarrta, s ott Bánya mellett az erdőben két helyen elrejtette. Amint meghallotta, hogy ura a kormányzó elment a világból az Atyához, mindjárt felfogadott kétszáz huszár lovast, s az egész nagy kincset, fényes színaranyból kivert forintban az egészet elvitte házába, Ruzskára; és abból a kincsből fő nagyságos lett. Az aranypénz összege százezer tizenhatot tesz. Ezt a Dobó Ferenc által gonoszul magánál őrzött pénzt nagyon óhajtotta a király, mert a királyi felséget illette meg. Hogyha a király nem halt volna meg, mindenképpen kicsikarta volna Dobó Ferenc től, s azonfelül megfenyítette volna. De János király nem érte meg Péter napját. Majd Dobó Ferenc nekünk egyenként megmondta, hogy kiment az erdőbe, ahol elrejtette az aranyakat két süvegben, s egyet, mondta, megtaláltam, s a másikhoz sohasem tudtam rátalálni az ösvényre; az egyiket tele, épen vittem el, ahogy odaállítottam.” – *Szerémi Gy.*: Magyarország i. m. 300–301.

³⁵ *Draskóczy I.*: Az erdélyi i. m. 30. (15. jegyzet)

³⁶ *Draskóczy I.*: Az erdélyi i. m. 35. Nádasdy Tamás 1531-ben adta bérbe a nagybányai kamarát és a máramarosi sóbányákat Andreas Patavinus-nak és Andreas de Turris-nak, akik a bér első részletét, 10 ezer forint értékben, részben készpénzben, részben ékszerekben, januárban ki is fizették. A Nagybányán vert pénzeket azonban senki sem akarta elfogadni: *Horváth T. A.*: Adatok i. m. 61–63.

³⁷ *Draskóczy I.*: Az erdélyi i. m. 41., *Soós F.*: A magyar fémpénzek i. m. 55. Schmalz 1530-ban vagy 1531-ben bukkant fel Magyarországon, János király nagy becsben tartotta őt: *Draskóczy I.*: Az erdélyi i. m. 41. (61. jegyzet)

³⁸ *Draskóczy I.*: Az erdélyi i. m. 41. Schmalz és emberei technikai újítása révén föllendült a nagybányai bányászat: uo. 42. Az 1552-es jelentésből tudjuk, hogy Offenbányán Schmalz új aknát vágtatott és itt két kohóval rendelkezett: uo. 42. (62. jegyzet)

1535. július 28-án Jungh Albert és neje nagybányai házukat és egyéb itteni ingóságait Vilmos és Lajos bajor hercegeknek adták el. János király ekkor már komoly tárgyalásokat folytatott Vilmos herceggel arról, hogy az német bányászati szakembereket küld a magyar uralkodónak. A herceg erre Georg Weinmeistert Erdélybe küldte, a neki szóló 1536-os levélből az is kiderül, hogy arra utasították: ha talál jó ezüstöt, jó minőségű denárokat kell készítenie.³⁹

Nagyenyed [Egidiopolis (*lat.*), Straßburg am Mieresch (*ném.*), Aiud (*rom.*)]

Működési ideje: 1527(?)

Feltételezések szerint Nagyenyeden Szapolyai János uralma alatt pénzverde működött. Állítólag ez lett volna Fráter György pénzverdéje. A nagyenyedi verdének tulajdonított denárok és obolusok verdejegye: „E”⁴⁰

Nagyszeben [Cibinum (*lat.*), Hermannstadt (*ném.*), Sibiu (*rom.*)]

Működési ideje: 1527

Szapolyai János uralmának kezdetén rövid ideig Nagyszebenben is vertek denárokat és aranyforintokat, de a király a nagyszebeniek hűtlensége miatt erdélyi pénzverdejét még 1527-ben áthelyezte Kolozsvárra, 1540-ben viszont újraindult a szebeni aranypénzverés.⁴¹

Pénzforgalom

A Mohács utáni első évtizedekben a magyar pénzforgalomban igazán jelentős változásokat még nem tapasztalhatunk. Az ország területének túlnyomó részén a magyar kibocsátású pénzek fölényével, helyenként szinte kizárólagosságával kell számolnunk. Pontosan fogalmazva: a hétköznapi pénzforgalom hordozójának továbbra is a magyar denár tűnik. Ahogy haladunk az ország szélei felé, ez a pénzforgalmi egység egyre töredezettebbé válik, és időben előre haladva, az egész országban megfigyelhető jelenség a külföldi pénzek előretörése. Elsősorban délnémet, illetve osztrák garas-, krajcár- és pfennigveretek bukkannak fel mind nagyobb számban, de ekkoriban már a cseh aprópénzek is kimutatható arányban részesei a magyar pénzforgalomnak. Megjelennek az első lengyel garasveretek is, bár számarányuk még csekélynek mondható. Az elszórtan jelentkező aquileiai denárok és török oszporák inkább csak színesítik a leletek-

³⁹ uo. 42.

⁴⁰ A feltételezett nagyenyedi pénzveréshez: *Huszár L.*: János király i. m. 42.

⁴¹ A nagyszebeni pénzverés általában: *Gustav Seiwert*: Beiträge zu einer Geschichte der Hermannstädter Münzkammer. Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde 6. (1863-1865) 153-200., 299-327., *Artur Pohl*: Die Münzkammer Siebenbürgens 1325-1526. Südostdeutsches Archiv 13. (1970) 24-43. A pénzverde Mohács utáni történetéhez: *Huszár L.*: János király i. m. 41., *Lengyel A.*: „Új” magyar király i. m., *Gyöngyössy M.*: Különös Szapolyai-aranyforint i. m., *Uő*: Vita i. m., *Soós F.*: A magyar fémpénzek i. m. 54. Valójában tehát nem I. Ferdinánd (*Flóra Á.*: Kolozsvár i. m. 31.), hanem – Fráter György javaslatára – Szapolyai János indította újra a nagyszebeni aranypénzverést; Szapolyai halála után Ferdinánd király kivette a felügyeletet a nagyhatalmú Fráter György kezéből: *Oborni Teréz*: Erdély pénzügyei i. m. 63.

ből kirajzolódó képet. Végezetül az írott források többször is említenek tallérokat, de az időszak leleteiben csak egyetlen egyszer fordul elő ez a pénzfajta.⁴²

*II. táblázat: Egyes pénzemek magyarországi denárértéke
1527–1540 között⁴³*

magyar dukát	batzen	garas	oszipora	krajcár	aquileiai denár	krajeár	weisspfennig	pfennig
120,00	5,33	5,00	2,00	1,33	1,00	1,33	0,50	0,33

Szapolyai János denárai a pénzforgalomban elenyésző szerepet játszottak, részben az ellenfél, Ferdinánd propagandájának, részben az országban elharpódzó hamispénzverésnek köszönhetően. A korabeli éremleletekben — a Madonnás denárok között — mindössze 1%-os részesedést érnek el az utolsó nemzeti király ezüst aprópénzei.⁴⁴

A hamispénzverés hatása az éremleletekből is egyértelműen kimutatható. A várdombi lelet feldolgozói hívták fel arra a figyelmet, hogy a korabeli hamis pénzeket három csoportra oszthatjuk. Az első csoportba a kifejezetten rossz minőségű ezüsből (vagy rézből), „barbarizált küllemű, értelmetlen körirattal” vert érmék („cigánykovács-veretek”) tartoznak. A második csoport példányai esetében joggal merülhet fel a gyanú, hogy készítésükben a pénzverdei személyzet is közreműködhetett, mivel hibátlan köriratúak, gondosan vésett verőtővel készültek, gyakran formaazonosak a hivatalos kibocsátásokkal, hamis voltukat csak anyaguk, rezes külsejük árulja el. A harmadik csoport veretei kicsit nagyobb méretűek, túlságosan szabályosak, de vésetük eltér a hivatalos veretekétől, és betűik is más stílusúak, esetükben a hivatalos pénzfinomságnál rosszabb minőségű ezüsből készült hamispénzekkel állunk szemben.⁴⁵

Végezetül az időszak pénzforgalmára vonatkozóan értékes forrás a Bodó István választott boszniai püspök és ábrányi apát hagyatékát illető egyik feljegyzés, 1537-ből. Ebből ugyanis megtudhatjuk, hogy a püspök halálakor az alábbi pénzkészlettel rendelkezett: 65 különböző aranyforint, 2 régi aranyforint, 2 török aranyforint, 2 régi ezüstpénz, 14 egyenként 8 denárt érő német garas, 2 egyenként 20 denárt érő ezüstgaras, 6 egyenként 16 denárt érő garas és végül 20 forint 80 denárt érő folyó pénz. Az egyes pénzek azonosítása nem túl-

⁴² Huszár L.: Habsburg-házi i. m. 18., *V. Székely György: Hunyadi Mátyás madonnás denárai a pénzforgalomban. A Magyar Numizmatikai Társulat Évkönyve 1981–1982* (Bp. 1991.) 180–181., *Gyöngyössi Márton: Altin, akcse, mangir... Oszmán pénzek forgalma a kora újkori Magyarországon*. Bp. 2004., *Gyöngyössi Márton: Nyugat-Magyarország kora újkori pénzforgalma. Soproni Szemle* 58. (2004) 329–352., *Gyöngyössi M.: A királyi Magyarország i. m. 60–63. A legkorábbi magyarországi lelet, amelyben már egy tallér (egy tiroli negyedtallér) is szerepel, a csata-csodapusztai* (1529): uo. 61., 83.

⁴³ Huszár L.: Habsburg-házi i. m. 47–51., *Gyöngyössi M.: Altin i. m. 23–26.*

⁴⁴ *V. Székely Gy.: Hunyadi Mátyás i. m. 182–183., Berta József – Gaál Attila: XV–XVI. századi éremlelet a Tolna megyei Várdomb határából. A Wosinszky Mór Múzeum Évkönyve* 20. (1998) 181.

⁴⁵ *Berta J. – Gaál A.: XV–XVI. századi éremlelet i. m. 184–185.*

ságosan nehéz. A régi aranyforintok esetében könnyen lehetséges, hogy valójában antik aranyakról van szó, ahogy az antik ezüstpénzek is utalhatnak valódi ókori pénzekre. A német garasok valószínűleg szászországi és salzburgi kibocsátásúak lehettek. A folyó pénz alatt pedig mindenképpen denár és féldenár értendő.⁴⁶

Szapolyai János pénzverését a magyar numizmatika hagyományosan középkori pénztörténetünk utolsó fejezeteként tárgyalja. Réthy László tudatosan vette fel Szapolyai pénzeit a Corpus második — késő középkori, vagy ahogyan ő is nevezte: vegyesházi — kötetébe; János király pénzeinek éremképe, sőt — a Habsburg-párt minden ellenkező híresztelése ellenére — tulajdonképpen a finomsága is a Mátyás-kori állapotoknak felelt meg.⁴⁷ Ráadásul a király határozottan — az örökölt késő középkori mintáknak megfelelően — szervezte meg a pénzügyigazgatást, és az ország legtöbb verdéjében veretett pénzt, de a hadi események hatására uralmi területe fokozatosan visszaszorult, és ez együtt járt a legfontosabb pénzverőházak hosszabb-rövidebb időre történő elvesztésével. Az ország főpénzverdéjét, Körmöcbányát például, minden kísérlete ellenére sem tudta megtartani, pedig eleinte bizalmi emberei irányították a kamara működését.

A pénzforgalmi helyzet és a pénzverési ágazat leépülése következtében Szapolyai évekig nem bocsátott ki aprópénzeket. Ez nyilvánvalóan összefüggött azzal is, hogy pénzei iránt megrendült a bizalom, olyannyira, hogy már saját hívei sem akarták az érméit elfogadni. A magyar pénzek hitelét jelentősen rontotta a kettős királyi pénzkibocsátás, de még inkább az egyre terjedő hamispénzverés. Mindez súlyos csapást mért a hétköznapi pénzforgalom hordozójára, a magyar denárra. Bár az ország pénzforgalmi egysége János király uralma alatt fennmaradt, időben előre haladva mindenütt megfigyelhető jelenség a külföldi (dél-német, osztrák és cseh) aprópénzek előretörése.

A pénzügyi és pénzverési válságot érzékelték Szapolyai udvarában is, valószínűleg ezért kísérleteztek külföldi szakemberek (Schmalz, Weinmeister) bevonásával, új bányászati lehetőségek kiaknázásával. Ezeknek a sikerét a király gyorsan bekövetkezett halála akadályozta meg, utódainak azonban megfelelő alapot teremtett a magyar és az erdélyi pénzverés megújításához.⁴⁸

THE COINAGE OF JÁNOS SZAPOLYAI (1527–1540)

by Gyöngyössy Márton
(Summary)

King János Szapolyai (1526–1540) set energetically about the organisation of the financial administration, following the late medieval models. At first, his coinage extended to most of the mints in the kingdom, but later, as the area under his sway gradually diminished, he lost control for varying periods of the most important minting houses.

⁴⁶ Entz Géza: Bodó István hagyatéki leltára 1537-ből. Numizmatikai Közöny 60–61. (1961–1962) 84–85. Fráter György is komolyabb mennyiségű antik érmével rendelkezett: *Makkay János: Decebál kincsei. Századok* 129. (1995) 982–985.

⁴⁷ Réthy László: *Corpus Nummorum Hungariae. Magyar Egyetemes Éremtár. II. Bp. 1907.*

⁴⁸ Huszár L.: *Az Erdélyi Fejedelemség i. m. 10–16., Gyöngyössy M.: A királyi Magyarország i. m. 15–18.*

Due to the state of monetary circulation and the decomposition of coinage, Szapolyai failed to issue small-value coins for several years. Trust in Hungarian coins was considerably undermined by minting by both kings of Hungary, and even more by counterfeiting which became endemic. All this dealt a severe blow to the main agent of everyday monetary affairs, the Hungarian denarius. Although the monetary integrity of the country was maintained throughout the reign of King János, the gradual expansion of foreign (Southern German, Austrian and Czech) small currencies was a ubiquitous phenomenon.

The crisis of financial administration and coinage was clearly felt in the court of Szapolyai, which probably led to experimenting with the services of foreign experts (Friedrich Schmalz, Georg Weinmeister) and with the exploitation of new mining possibilities. Although Szapolyai himself was prevented by his death from enjoying the results of these efforts, he did lay the foundations on which his successors were later able to renovate coinage in both Hungary and Transylvania.